Syjonizm a europejska nowoczesność: między emancypacją żydowską a kolonializmem osadniczym w świetle analizy Benjamina Mosera

AUTOR

Fundacja Dobre Państwo

STRESZCZENIE / ABSTRACT

Tekst analizuje syjonizm jako odpowiedź na paradoksy europejskiej nowoczesności, która z jednej strony oferowała liberalne gwarancje wolności, a z drugiej tworzyła nowe mechanizmy wykluczenia i antysemityzmu. Autor wskazuje, że żydowskie dążenia emancypacyjne kształtowały się w napięciu między uniwersalizmem a praktykami dyskryminacyjnymi państw europejskich. Syjonizm polityczny zaadaptował ówczesny repertuar narzędzi imperialnych i nacjonalistycznych, przekształcając tożsamość religijno-kulturową w projekt nowoczesnej reprezentacji politycznej. Analiza podkreśla, że formalne równouprawnienie obywatelskie nie eliminowało społecznego braku uznania, co pchnęło ruchy syjonistyczne w stronę poszukiwania własnego ośrodka suwerenności, wykorzystując przy tym europejskie wzorce organizacji stosunków międzynarodowych i ekspansji terytorialnej.

The text analyzes Zionism as a response to the paradoxes of European modernity, which on one hand offered liberal guarantees of freedom, and on the other created new mechanisms of exclusion and antisemitism. The author indicates that Jewish emancipatory aspirations were shaped in the tension between universalism and the discriminatory practices of European states. Political Zionism adapted the contemporary repertoire of imperial and nationalist tools, transforming a religious-cultural identity into a project of modern political representation. The analysis emphasizes that formal civil equality did not eliminate social lack of recognition, which pushed Zionist movements toward seeking their own center of sovereignty, utilizing European patterns of organizing international relations and territorial expansion.

Artykuł analizuje nowoczesny syjonizm nie jako izolowany ruch religijny, lecz jako produkt europejskiej nowoczesności i jej wewnętrznych sprzeczności. Autor stawia tezę, że dążenie do żydowskiego samostanowienia było bezpośrednią odpowiedzią na paradoks epoki: jednoczesny rozwój liberalnych idei równości oraz nowych, rasowych form antysemityzmu i wykluczenia. Kluczowym punktem analizy jest wykazanie, że syjonizm, szukając ratunku przed europejskimi prześladowaniami, zaadaptował te same narzędzia nowoczesności, które go marginalizowały – w tym nacjonalistyczne wzorce budowania państwa oraz kolonialne mechanizmy zarządzania terytorium. Tekst dowodzi, że proces ten doprowadził do stworzenia struktur instytucjonalnych i gospodarczych (takich jak Żydowski Fundusz Narodowy czy doktryna pracy hebrajskiej), które zapewniały bezpieczeństwo i emancypację jednej grupie kosztem systemowego wykluczenia i marginalizacji ludności palestyńskiej. W ten sposób artykuł ukazuje, jak trauma prześladowań została przekuta w projekt polityczny, który przeniósł europejskie mechanizmy dominacji na grunt Bliskiego Wschodu.

SŁOWA KLUCZOWE

syjonizm polityczny | europejska nowoczesność | emancypacja żydowska | kolonializm osadniczy | Benjamin Moser | Theodor Herzl | antysemityzm rasowy | autoemancypacja Leona Pinskera | avoda ivrit | Żydowski Fundusz Narodowy | dylemat bezpieczeństwa | mechanizmy wykluczenia narodowego | inżynieria instytucjonalna | segmentacja rynku pracy

Paradoksy nowoczesności jako fundament syjonizmu

Europejska nowoczesność wobec żydowskiego samostanowienia. Nacjonalizm, emancypacja, kolonializm i polityczne narodziny konfliktu palestyńskiego

Historia nowoczesnego syjonizmu odsłania jeden z najbardziej złożonych paradoksów europejskiej nowoczesności: społeczeństwa, które stopniowo rozwijały konstytucyjne gwarancje wolności jednostki, zasadę równości wobec prawa i ideę obywatelstwa niezależnego od wyznania, jednocześnie wytwarzały nowe mechanizmy narodowego wykluczenia, hierarchizacji społecznej oraz uzasadniania dominacji nad ludnością zamieszkującą terytoria podporządkowane ekspansji

imperialnej. Żydowskie dążenia emancypacyjne kształtowały się zatem w warunkach głębokiej sprzeczności między uniwersalistycznymi deklaracjami liberalizmu a rzeczywistymi praktykami dyskryminacyjnymi państw europejskich. W tym otoczeniu powstawały konkurencyjne strategie zapewniania bezpieczeństwa społecznościom żydowskim, obejmujące integrację obywatelską, autonomię narodowo-kulturową, socjalistyczny internacjonalizm, odnowę religijną oraz budowę własnego ośrodka politycznego.

Syjonizm polityczny był jedną z odpowiedzi na strukturalne ograniczenia emancypacji. Jego rozwój przypadł jednak na epokę, w której ekspansja terytorialna, osadnictwo, nacjonalizm i imperialna dyplomacja należały do podstawowego repertuaru europejskich sposobów organizowania stosunków międzynarodowych. Rozpoznanie tego podwójnego kontekstu pozwala uniknąć zarówno idealizowania historycznych motywacji ruchu syjonistycznego, jak i redukowania realnych doświadczeń antysemickich prześladowań do roli ideologicznego uzasadnienia późniejszych przedsięwzięć politycznych.

W tradycji historiograficznej skupionej na dziejach narodów europejskich szczególną uwagę poświęcano procesowi przejścia od społeczeństw dynastycznych i stanowych do wspólnot politycznych opartych na wyobrażeniu narodowej suwerenności. Rewolucja francuska, reformy napoleońskie, europejskie ruchy konstytucyjne oraz przemiany administracyjne XIX stulecia stopniowo przekształcały strukturę relacji między jednostką a państwem. Dotychczasowe formy przynależności religijnej, regionalnej i korporacyjnej zaczęły ustępować nowoczesnemu obywatelstwu, którego legitymizacja miała opierać się na wspólnym porządku prawnym. Jednocześnie romantyczne koncepcje narodu, rozwijane w kręgu myśli Johanna Gottfrieda Herdera, Johanna Gottlieba Fichtego i ich następców, wiązały wspólnotę polityczną z językiem, kulturą, pochodzeniem oraz historyczną świadomością odrębności.

Paradoksy emancypacji i nowoczesne mechanizmy wykluczenia Żydów

W rezultacie europejska nowoczesność nie wypracowała jednego, spójnego modelu narodu. Rozwijały się w niej równolegle obywatelskie koncepcje wspólnoty politycznej oraz modele etnokulturowe, w których przynależność narodowa była uznawana za pierwotną i ważniejszą niż indywidualna decyzja o uczestnictwie w danym państwie. Rozróżnienie to, utrwalone m.in. w pracach Hansa Kohna, ma istotne znaczenie analityczne, choć nie należy go traktować jako sztywnego podziału historycznych społeczeństw na narody obywatelskie i etniczne. W rzeczywistości niemal wszystkie nowoczesne nacjonalizmy łączyły komponenty kulturowe,

polityczne, historyczne i genealogiczne, różniąc się jedynie proporcjami oraz sposobem instytucjonalizacji tych zasad. Państwo francuskie rozwijało ideę obywatelskiej jedności politycznej, lecz jednocześnie prowadziło intensywną politykę unifikacji językowej i kulturowej. Niemieckie ruchy narodowe eksponowały wspólnotę języka i tradycji, pozostając jednak zróżnicowane w podejściu do konstytucjonalizmu, liberalizmu i obywatelskiej równości. Z kolei w Europie Środkowo-Wschodniej nacjonalizmy ludów pozbawionych własnej państwowości często łączyły postulaty wolnościowe z programami odzyskania suwerenności terytorialnej.

Syjonizm należy badać właśnie na tle tej różnorodności, gdyż jego twórcy korzystali z europejskiego aparatu pojęciowego, przekształcając religijną, historyczną i kulturową identyfikację Żydów w projekt nowoczesnej reprezentacji politycznej. Zasadniczym problemem nie było samo istnienie żydowskiej odrębności, lecz jej kwalifikacja w dominującym porządku politycznym. Emancypacja Żydów w Europie oznaczała stopniowe uznawanie ich za pełnoprawnych uczestników społeczeństwa obywatelskiego, co jednak nie prowadziło automatycznie do eliminacji antysemityzmu. W praktyce procesom równouprawnienia towarzyszyły oczekiwania asymilacyjne, presja na rezygnację z tradycyjnych form życia oraz próby podporządkowania wspólnotowej autonomii jednolitemu systemowi państwowemu. W języku teorii uznania Axela Honnetha można stwierdzić, że formalnoprawna integracja nie zawsze szła w parze ze społecznym uznaniem odrębnej tożsamości. Żydzi mogli uzyskiwać prawa obywatelskie, pozostając zarazem przedmiotem kulturowego podejrzenia, ekonomicznych stereotypów i politycznych oskarżeń dotyczących lojalności.

Oznaczało to, że emancypacja wymagała nie tylko zniesienia barier prawnych, ale również przekształcenia praktyk społecznych, instytucjonalnych mechanizmów dyskryminacji oraz symbolicznych granic przynależności narodowej. W kategoriach socjologii historycznej kluczowe staje się tu rozróżnienie między emancypacją negatywną, polegającą na zniesieniu formalnych ograniczeń, a emancypacją pozytywną, która zapewnia rzeczywistą możliwość uczestnictwa w życiu publicznym, gospodarczym i kulturalnym.

Podczas gdy pierwsza może zostać osiągnięta poprzez zmianę przepisów, druga wymaga przebudowy instytucji i stosunków społecznych. Isaiah Berlin, rekonstruując różne znaczenia wolności, wskazywał na odmienność wolności „od przymusu” oraz zdolności do rzeczywistego kierowania własnym życiem. Choć jego analiza nie dotyczyła bezpośrednio historii syjonizmu, pozwala zrozumieć, dlaczego formalne obywatelstwo nie usuwało poczucia zbiorowego zagrożenia. Z kolei koncepcja zdolności Amartyi Sena umożliwia badanie emancypacji jako realnego poszerzania możliwości działania jednostek, a nie wyłącznie ustanawiania abstrakcyjnych uprawnień. W takim ujęciu zasadniczą kwestią staje się zdolność państwa do gwarantowania

bezpieczeństwa, dostępu do edukacji, pracy i uczestnictwa politycznego, niezależnie od religijnej czy kulturowej identyfikacji obywatela.

Antysemityzm jako historyczne doświadczenie i czynnik przekształcania wyobraźni politycznej

W drugiej połowie XIX wieku nasilały się zjawiska obnażające ograniczenia liberalnego projektu emancypacyjnego. W Imperium Rosyjskim restrykcje osiedleńcze, zawodowe i edukacyjne, w połączeniu z falami przemocy antyżydowskiej, drastycznie ograniczały rozwój społeczności żydowskiej. Szczególnie dotkliwe były pogromy związane z kryzysem politycznym po zabójstwie cara Aleksandra II w 1881 roku oraz późniejsze wydarzenia, w tym pogrom kiszyniowski z 1903 roku.

W Europie Zachodniej antysemityzm przybierał coraz częściej formę ideologii politycznej, która przedstawiała Żydów jako odrębny, rzekomo niezdolny do integracji element narodowy lub rasowy. Proces ten oznaczał zasadniczą zmianę względem wcześniejszej wrogości religijnej. W przypadku antyjudaizmu teologicznego konwersja mogła być przynajmniej formalnie traktowana jako droga wyjścia poza dyskryminowaną kategorię. Nowoczesny antysemityzm rasowy przypisywał natomiast jednostce niezmienne właściwości wynikające z pochodzenia, podważając samą możliwość skutecznej asymilacji.

Z perspektywy psychologii społecznej proces ten odpowiada mechanizmowi esencjalizacji grupowej, polegającemu na przypisywaniu członkom danej zbiorowości trwałych i niezależnych od sytuacji właściwości. Esencjalizacja sprzyja utożsamianiu różnorodnych jednostek z wyobrażoną naturą grupy i interpretowaniu ich działań przez pryzmat stereotypu. Gordon Allport wskazywał, że uprzedzenia społeczne funkcjonują jako trwałe postawy oparte na nadmiernych generalizacjach, które utrzymują się mimo informacji podważających ich zasadność. Współczesne badania nad stereotypizacją i kategoryzacją społeczną rozwijają tę perspektywę, pokazując, że tendencja do upraszczania obrazu grup obcych jest wzmacniana przez instytucjonalną dyskryminację, propagandę i konflikty polityczne. W dziewiętnastowiecznej Europie procesy te uczestniczyły w przekształcaniu religijnych uprzedzeń wobec Żydów w nowoczesne ideologie wykluczenia narodowego, często wyrażane w języku pseudonaukowych teorii dziedziczności i hierarchii rasowych.

Dylemat emancypacyjny i narodowa podmiotowość jako odpowiedź na antysemityzm

Konsekwencje polityczne tej transformacji były głębokie. Jeśli pełna integracja Żydów miała pozostać niemożliwa z powodu przypisywanej im nieusuwalnej odrębności, część intelektualistów zaczęła kwestionować skuteczność dotychczasowych programów asymilacyjnych. W tej sytuacji wyłoniły się dwa odmienne kierunki interpretacji.

Pierwszy zakładał konieczność intensyfikacji walki z antysemityzmem poprzez rozwijanie konstytucyjnych gwarancji praw mniejszości oraz wzmacnianie uniwersalnych zasad obywatelstwa. Drugi prowadził do przekonania, że skoro europejskie państwa narodowe nie potrafią zapewnić Żydom bezpieczeństwa, konieczne staje się poszukiwanie odrębnych instrumentów narodowej podmiotowości. Wybór między tymi strategiami nie był jedynie sporem o stopień religijnej ortodoksji czy narodowego przywiązania. Wynikał on z różnych ocen możliwości przeobrażenia społeczeństw europejskich, dostępnych zasobów politycznych, ryzyka kolejnych prześladowań oraz społecznych kosztów pozostawania mniejszością.

Uderzający jest fakt, że nowoczesny antysemityzm i niektóre nurty żydowskiego nacjonalizmu posługiwały się podobnymi kategoriami opisowymi, choć wyprowadzały z nich radykalnie odmienne projekty polityczne. Antysemici wykorzystywali przekonanie o szczególnej odrębności Żydów do uzasadniania ich wykluczenia; żydowscy nacjonaliści natomiast tę samą kategorię przekształcali w podstawę postulatu politycznej autonomii i samostanowienia. Nie oznacza to jednak tożsamości obu ideologii ani zgodności ich celów, lecz ujawnia możliwość odmiennego wartościowania podobnie skonstruowanej kategorii zbiorowej. W kontekście historii idei kluczowe staje się zatem rozróżnienie między przejmowaniem określonego języka politycznego a akceptacją normatywnych przesłanek, które towarzyszyły jego wcześniejszemu zastosowaniu. Samo posługiwanie się kategorią narodu nie rozstrzyga o stosunku do demokracji, równości czy przemocy, jednak sposób definiowania granic wspólnoty może istotnie wpływać na późniejsze rozwiązania instytucjonalne.

W tym kontekście kluczowa pozostaje działalność Leona Pinskera, którego opublikowana w 1882 roku koncepcja autoemancypacji wyrażała przekonanie, że bezpieczeństwo Żydów wymaga przezwyciężenia politycznej zależności od przychylności społeczeństw większościowych. Pinsker interpretował antysemityzm jako zjawisko głęboko zakorzenione w europejskich wyobrażeniach społecznych i wskazywał na potrzebę stworzenia trwałych podstaw zbiorowej autonomii.

Jego stanowisko nie było jednak jeszcze tożsame z późniejszą doktryną organizacyjną Herzla. Reprezentowało wcześniejszy etap rozwoju żydowskiej myśli narodowej, w którym problem bezpieczeństwa, terytorialności i politycznej reprezentacji pozostawał otwarty na różne rozwiązania. Zestawienie Pinskera z ówczesnymi zwolennikami integracji obywatelskiej pozwala zrekonstruować zasadniczy dylemat emancypacyjny: czy bezpieczeństwo mniejszości należy budować przede wszystkim poprzez zmianę ustroju i kultury politycznej państw zamieszkania, czy też poprzez stworzenie odrębnej wspólnoty zdolnej do samodzielnego wykonywania władzy.

Współczesna teoria bezpieczeństwa dostarcza narzędzi pozwalających pogłębić ten dylemat. Koncepcja dylematu bezpieczeństwa, rozwijana w teorii stosunków międzynarodowych między innymi przez Johna Herza i Roberta Jervisa, wskazuje, że działania jednego podmiotu zmierzające do zwiększenia własnego bezpieczeństwa mogą być interpretowane przez inne strony jako zagrożenie, co prowadzi do wzajemnego nasilania działań obronnych. Mechanizm ten sformułowano pierwotnie w odniesieniu do państw, lecz odpowiednio zmodyfikowany służy także analizie konfliktów etnonarodowych. Przedsięwzięcie przedstawiane przez jedną wspólnotę jako niezbędna ochrona przed prześladowaniem może zostać uznane przez inną za zapowiedź utraty ziemi, autonomii lub politycznego samostanowienia. W takiej sytuacji subiektywne poczucie bezpieczeństwa jednej grupy nie przesądza o obiektywnych skutkach jej działań dla pozostałych uczestników stosunków społecznych. Zastosowanie tej perspektywy do dziejów Palestyny wymaga uwzględnienia zasadniczej asymetrii zasobów i władzy, gdyż nie wszystkie grupy dysponowały jednakowymi możliwościami kształtowania instytucji i narzucania rozwiązań politycznych.

Polityczny syjonizm Herzla jako projekt inżynierii instytucjonalnej i kolonialnej

Aby właściwie ocenić historyczną rolę Theodora Herzla, należy rozdzielić trzy płaszczyzny: jego osobiste przekonania i doświadczenia biograficzne, program polityczny wyłożony w pracy Der Judenstaat z 1896 roku oraz późniejszą recepcję, która uczyniła go jednym z najważniejszych symboli żydowskiego odrodzenia narodowego. Herzl, urodzony w 1860 roku w Peszcie i ukształtowany przez niemieckojęzyczną kulturę europejską, reprezentował warstwę zasymilowanej inteligencji, której aspiracje rozwijały się w ramach nowoczesnego mieszczaństwa. Jego zainteresowanie problemem żydowskim wynikało z obserwacji narastającego antysemityzmu i ograniczeń europejskiej emancypacji. Nie był on jednak pierwszym myślicielem podejmującym kwestię narodowej autonomii, a jego program nie stanowił w pełni jednolitego systemu teoretycznego.

Autor łączył w nim elementy dyplomacji, nacjonalizmu, organizacji gospodarczej i społecznej utopii, wierząc, że problem zbiorowego bezpieczeństwa można rozwiązać poprzez utworzenie politycznie zabezpieczonego terytorium. W Der Judenstaat zasadnicza zmiana perspektywy polegała na potraktowaniu kwestii żydowskiej jako problemu politycznego, wymagającego rozwiązania za pomocą instytucji publicznych, a nie jedynie reform religijnych, filantropii czy stopniowej asymilacji. Herzl zakładał, że żydowska wspólnota narodowa powinna zorganizować własne życie zbiorowe pod ochroną międzynarodowych gwarancji.

Projekt ten obejmował mechanizmy finansowania migracji, organizację osadnictwa, budowę instytucji gospodarczych oraz pozyskanie zgody odpowiednich rządów. Istotne jest tu proponowane rozdzielenie funkcji politycznych i gospodarczych, co przejawiało się w koncepcjach Towarzystwa Żydowskiego oraz przedsiębiorstwa odpowiedzialnego za ekonomiczne aspekty transferu majątku i ludności. W tym ujęciu nowoczesne państwo narodowe miało powstać nie tylko dzięki spontanicznej mobilizacji patriotycznej, lecz przede wszystkim poprzez zaplanowaną organizację kapitału, pracy, infrastruktury i stosunków międzynarodowych. Projekt ten był w istocie próbą połączenia inżynierii instytucjonalnej z przedsięwzięciem narodowotwórczym.

Państwowość została tu potraktowana jako rezultat organizacji zasobów, negocjacji politycznych i budowania zdolności administracyjnej, gdzie historyczna legitymacja miała zostać wzmocniona przez samą skuteczność działania. Logika ta odpowiada Weberowskiemu rozróżnieniu między wspólnotą przekonań a zorganizowanym związkiem politycznym dysponującym aparatem przymusu. Naród jako wspólnota wyobrażona może istnieć bez własnej administracji, jednak państwo wymaga terytorium, instytucji, prawa i możliwości egzekwowania decyzji.

Herzl próbował zatem przeprowadzić transformację zbiorowej świadomości w zdolność instytucjonalną, wykorzystując instrumenty nowoczesności gospodarczej i politycznej. Nieprzypadkowo jego myśl obejmowała kwestie kredytu, własności, organizacji pracy, infrastruktury transportowej oraz relacji z mocarstwami. Program narodowego odrodzenia osadzono w realiach kapitalistycznej gospodarki światowej i europejskiej dyplomacji imperialnej. Kluczowe pozostaje jednak pytanie o podmiotowość osób zamieszkujących przestrzeń, która miała stać się miejscem realizacji tego projektu.

W Der Judenstaat Herzl rozważał między innymi Palestynę i Argentynę, odwołując się do historycznego znaczenia pierwszej i gospodarczych możliwości drugiej. Sama obecność alternatywnych lokalizacji dowodzi, że na wczesnym etapie jego refleksji polityczne rozwiązanie kwestii żydowskiej mogło być częściowo oddzielone od religijnej i historycznej geografii judaizmu. Jednocześnie rozważanie terytoriów pod zwierzchnictwem innych państw lub zamieszkanych przez lokalne społeczności wymagało przyjęcia określonego stosunku do istniejącej własności,

suwerenności i reprezentacji politycznej. Problem polegał na tym, że porozumienie z mocarstwem nie było równoznaczne z uzyskaniem zgody ludności, której życie miało zostać przekształcone przez przedsięwzięcie osadnicze.

W tym miejscu uzasadniona staje się krytyczna analiza kolonialnego języka obecnego w tekstach Herzla. Jego wyobrażenie przyszłej obecności żydowskiej w Palestynie jako europejskiego przyczółka cywilizacyjnego, przedstawione w Der Judenstaat, świadczy o uczestnictwie autora w dziewiętnastowiecznej hierarchizacji kultur. Podział na cywilizację i barbarzyństwo służył wówczas uzasadnianiu imperialnej ekspansji, protektoratów oraz budowaniu systemów administracyjnych podporządkowujących ludność miejscową przybyszom. Nie oznacza to, że wszyscy użytkownicy tego języka realizowali identyczny program polityczny.

Jego obecność w tekście Herzla stanowi jednak istotną przesłankę do badania kolonialnych komponentów jego wyobraźni geopolitycznej, szczególnie w zestawieniu z dążeniem do uzyskania wsparcia europejskich mocarstw. Właśnie ten fragment twórczości zajmuje ważne miejsce w argumentacji Mosera, który interpretuje polityczny syjonizm jako przeniesienie europejskich kategorii nacjonalistycznych i kolonialnych do historii żydowskiej. Moser kwestionuje tym samym narrację przedstawiającą syjonizm jako bezpośrednie urzeczywistnienie religijnego pragnienia powrotu do Syjonu, wskazując na świecki charakter organizacji narodowej, posługiwanie się europejskim językiem politycznym oraz projektowanie instytucji opartych na wzorcach nowoczesnego państwa.

Napięcie między utopijną wizją a praktyką polityczną Herzla

Uznanie znaczenia tych elementów nie przesądza jednak o całkowitym zerwaniu syjonizmu z żydowską tradycją religijną i kulturową. Historia idei dopuszcza bowiem możliwość, że nowoczesna doktryna polityczna przekształca starsze symbole i wyobrażenia, nie tracąc przy tym wszystkich więzi z ich pierwotnym sensem. Sekularyzacja nie musi oznaczać pełnej eliminacji religijnego dziedzictwa; może polegać raczej na zmianie funkcji społecznej dawnych pojęć.

Ponadto krytyczna analiza twórczości Herzla nie powinna ograniczać się do selekcji najbardziej kontrowersyjnych sformułowań z jego dzienników i pism politycznych. W powieści Altneuland z 1902 roku autor rozwija utopijną wizję nowoczesnej społeczności w Palestynie, obejmującą rozwój gospodarczy, instytucje publiczne oraz elementy współistnienia międzyreligijnego. Obecność postaci arabskich i ich uczestnictwo w projektowanej rzeczywistości społecznej komplikuje obraz

Herzla jako autora jednego, niezmiennego programu etnicznej dominacji. Jednocześnie ta utopijna wizja harmonii nie rozstrzyga o rzeczywistych konsekwencjach polityki osadniczej, ponieważ program literacki i praktyka instytucjonalna należą do odmiennych porządków historycznych. Wartość takiego porównania polega zatem na ujawnieniu napięć między deklarowanym ideałem rozwoju społecznego a strukturą instrumentów politycznych i ekonomicznych, które miały go zapewnić.

Z perspektywy krytycznej analizy dyskursu szczególnie istotny jest sposób, w jaki różne gatunki tekstów Herzla organizowały odmienne obrazy przyszłości. Manifest polityczny służył mobilizacji zwolenników i prezentacji programu działania, prywatne dzienniki rejestrowały rozważania nieprzeznaczone do bezpośredniej realizacji, natomiast powieść utopijna pozwalała konstruować idealizowany obraz społeczeństwa, w którym pominięto część rzeczywistych konfliktów. Traktowanie wszystkich tych źródeł jako jednakowo wiążących deklaracji politycznych byłoby anachronizmem. Z drugiej strony, pomijanie dzienników ze względu na ich prywatny charakter pozbawiłoby badacza możliwości rozpoznania autentycznych wyobrażeń, motywacji i uprzedzeń autora. Zadaniem historiografii nie jest zatem wybór jednego gatunku jako jedynego wiarygodnego świadectwa, lecz odtworzenie relacji między różnymi poziomami wypowiedzi oraz sprawdzenie, które z tych idei znalazły później odzwierciedlenie w działalności instytucjonalnej.

Program bazylejski i przejście od instytucji narodowych do logiki kolonializmu osadniczego

Kluczowym punktem odniesienia jest program bazylejski z 30 sierpnia 1897 roku, przyjęty podczas pierwszego Kongresu Syjonistycznego. Dokument ten definiował główny cel ruchu jako ustanowienie w Palestynie publicznoprawnie zabezpieczonej siedziby narodowej dla narodu żydowskiego. Zakładał on jednocześnie rozwijanie osadnictwa, organizowanie społeczności, wzmacnianie świadomości narodowej oraz dążenie do uzyskania stosownej zgody władz. Świadczy to o tym, że syjonizm od początku swojej zorganizowanej działalności wiązał aspiracje narodowe z instrumentami międzynarodowej legitymizacji. Nie była to zatem jedynie migracja religijna czy spontaniczne zakładanie wspólnot, lecz systematyczne budowanie materialnych i instytucjonalnych fundamentów przyszłej podmiotowości politycznej. W kategoriach teorii instytucjonalnej proces ten można określić jako stopniowe wytwarzanie zdolności państwowotwórczej jeszcze przed formalnym powstaniem państwa. Rozbudowa własnych struktur gospodarczych, edukacyjnych, przedstawicielskich i społecznych pozwalała na przejmowanie funkcji organizacyjnych, które zazwyczaj należą do domeny administracji publicznej.

Zjawisko to nie jest unikalne dla historii syjonizmu; podobne mechanizmy zachodziły w przypadku innych narodów pozbawionych suwerenności, które rozwijały instytucje społeczeństwa obywatelskiego jako substytut struktur państwowych. Specyfika przypadku palestyńskiego polegała jednak na tym, że projekt narodowy realizowano na terytorium zamieszkanym przez inną, liczniejszą ludność, posiadającą własne struktury społeczno-gospodarcze i religijne oraz rozwijającą świadomość polityczną. W tej sytuacji efektywność instytucjonalna jednej wspólnoty nie mogła być analizowana w oderwaniu od jej wpływu na możliwości samostanowienia pozostałych.

Współczesna historiografia i nauki społeczne posługują się koncepcją kolonializmu osadniczego, by badać procesy, w których migracja określonej populacji wiąże się z trwałym przekształceniem struktury własności ziemi, stosunków politycznych oraz instytucjonalnych podstaw panowania. W przeciwieństwie do klasycznego kolonializmu eksploatacyjnego, skupionego na pozyskiwaniu zasobów i podporządkowaniu miejscowej siły roboczej, kolonializm osadniczy dąży do ustanowienia wspólnoty przybyszów jako głównego podmiotu władzy na danym terytorium.

W ujęciu Patricka Wolfe'a kluczowy jest strukturalny charakter tego procesu. Nie ogranicza się on do pojedynczego aktu przemocy czy migracji, lecz obejmuje długotrwałe przekształcanie praw do ziemi, statusów społecznych i mechanizmów reprezentacji politycznej. Analizując historię Australii i innych społeczeństw osadniczych, Wolfe sformułował koncepcję logiki eliminacji, która odnosi się do mechanizmów usuwania, zastępowania lub podporządkowywania miejscowej ludności jako autonomicznego podmiotu społecznego. Pojęcia tego nie należy utożsamiać wyłącznie z fizyczną eksterminacją; opisuje ono również przymusowe przesiedlenia, asymilację instytucjonalną, zmianę reżimu własności, niszczenie struktur społecznych czy pozbawianie zbiorowości możliwości samodzielnego kształtowania życia politycznego.

Strukturalna analiza kolonializmu osadniczego kontra narracje narodowe

Lorenzo Veracini rozwijał podobną problematykę, podkreślając trwałość osadnictwa i dążenie do przekształcenia stosunków między przybyszami a ludnością miejscową. W obu przypadkach kluczową jednostką analizy pozostaje proces historyczny oraz jego struktura instytucjonalna, a nie moralna charakterystyka osób należących do danej wspólnoty. Rozróżnienie to pozwala uniknąć utożsamiania analizy kolonializmu z przypisywaniem jednostkom zbiorowej winy. Zastosowanie teorii kolonializmu osadniczego do historii syjonizmu wymaga jednak sprawdzenia, czy podstawowe warunki modelu są zgodne z konkretnymi wydarzeniami. Należy przede wszystkim ustalić charakter migracji, pochodzenie zasobów gospodarczych, strukturę praw własności ziemi,

relacje z władzami imperialnymi, stosunek organizacji osadniczych do dotychczasowych mieszkańców oraz sposób tworzenia instytucji politycznych.

Należy również uznać historyczne związki Żydów z Palestyną i fakt, że wielu migrantów szukało schronienia przed rzeczywistymi prześladowaniami. Okoliczności te nie wykluczają analizy kolonialnych mechanizmów instytucjonalnych, podobnie jak wskazanie na ich obecność nie przekreśla uchodźczych motywacji. Kolonializm osadniczy pozostaje kategorią odnoszącą się do określonych struktur relacji społecznych, a nie automatycznym rozstrzygnięciem wszystkich sporów dotyczących genezy ruchu narodowego. Właśnie dlatego niezbędna jest konfrontacja tej teorii z konkurencyjnymi interpretacjami historiograficznymi.

Historycy akcentujący narodowowyzwoleńczy charakter syjonizmu wskazują na długotrwałe związki żydowskiej tożsamości z Ziemią Izraela, wielowiekową obecność Żydów na tym obszarze oraz odmienność ich migracji od przedsięwzięć klasycznych metropolii kolonialnych. W tej interpretacji nie istniało jedno państwo macierzyste, którego interesy gospodarcze i strategiczne byłyby bezpośrednio realizowane przez osadników. Inni badacze odpowiadają, że brak jednolitej metropolii nie wyklucza istnienia kolonialnych procesów osadniczych, gdyż kluczowy może być sposób przejmowania kontroli nad terytorium i przekształcania praw dotychczasowych mieszkańców. Spór dotyczy zatem nie tylko faktów, lecz także definicji kolonializmu, poziomu analizy i zakresu porównywalności różnych przypadków historycznych. Przykładem interpretacji szczególnie istotnej dla tego sporu jest praca Gershona Shafira „Land, Labor and the Origins of the Israeli-Palestinian Conflict, 1882-1914”.

Shafir analizował rozwój osadnictwa przez pryzmat stosunków ziemskich, rynku pracy i instytucjonalnych mechanizmów kształtowania żydowskiej gospodarki osadniczej. Perspektywa ta pozwala badać przemiany narodowościowe nie tylko jako rezultat ideologii i konfliktów symbolicznych, lecz również jako efekt konkretnych relacji gospodarczych. Szczególne znaczenie zyskują tu mechanizmy nabywania ziemi, stosunki dzierżawne, zatrudnienie miejscowej ludności, konkurencja o zasoby oraz polityka preferowania pracy żydowskiej. Analiza ekonomiczna umożliwia sprawdzenie, jak idee narodowego odrodzenia przekładano na decyzje gospodarcze prowadzące do powstawania odrębnych struktur produkcji i reprodukcji społecznej. Z punktu widzenia ekonomii instytucjonalnej kluczowe jest rozróżnienie formalnego tytułu własności od rzeczywistego użytkowania ziemi. W wielu społeczeństwach rolniczych prawa do gruntów były historycznie rozdzielone między właścicieli formalnych, dzierżawców, użytkowników wspólnotowych i osoby posiadające zwyczajowo uznawane roszczenia. Zmiana właściciela mogła więc nastąpić zgodnie z przepisami, a jednocześnie prowadzić do utraty środków do życia przez

ludność niewystępującą formalnie jako strona transakcji. Sytuacja ta ujawnia ograniczenia analizy opartej wyłącznie na kryterium legalności umowy kupna-sprzedaży.

Aby ocenić społeczne konsekwencje transferu własności, trzeba uwzględnić status dotychczasowych użytkowników, możliwości uzyskania odszkodowania, dostępność alternatywnych gruntów, warunki zatrudnienia oraz zdolność instytucji publicznych do ochrony interesów stron o nierównych zasobach ekonomicznych.

Mechanizmy przejmowania ziemi a marginalizacja ludności miejscowej

W Palestynie osmańskiej kluczową rolę odegrała reforma prawa gruntowego z 1858 roku, która przekształciła stosunki własnościowe oraz sposób rejestracji ziemi. Rozwój administracji sprzyjał formalizacji tytułów prawnych, jednak w praktyce prowadziło to do koncentracji uprawnień w rękach lokalnych elit, wielkich właścicieli i osób dysponujących odpowiednim zapleczem administracyjnym.

Badania nad osadnictwem z lat 1880–1915 wskazują, że część gruntów nabywanych przez organizacje żydowskie pochodziła od właścicieli, którzy wcześniej przejęli tytuły do ziem użytkowanych przez miejscowych rolników. Oznacza to, że gospodarczych skutków tych zakupów nie da się zrekonstruować wyłącznie na podstawie analizy aktów własności; kluczowe pozostają bowiem wcześniejsze procesy koncentracji gruntów oraz zależności między właścicielami a użytkownikami. Szczególnie istotne są w tym względzie badania nad północną Palestyną, doliną Jezreel i wielkimi majątkami ziemskimi powiązanymi z rodziną Sursuq.

Analizy opublikowane w International Journal of Middle East Studies ukazują związki między rozwojem kapitalistycznych form gospodarowania, wielkimi transakcjami ziemskimi a przemianami osadnictwa i skutkami pierwszej wojny światowej. Część kontraktów zawartych przed wojną zrealizowano dopiero po upadku Imperium Osmańskiego, co przyniosło zmianę struktury własności i przemieszczenia ludności rolniczej. Takie ustalenia dowodzą, że analiza kolonialnego wymiaru osadnictwa wymaga uwzględnienia nie tylko działalności organizacji syjonistycznych, ale i interesów lokalnych właścicieli, praktyk administracji osmańskiej, przemian gospodarki światowej oraz destabilizacji wywołanej wojną.

Równie ważne jest rozróżnienie sposobów nabywania ziemi. Podczas gdy część transakcji przybrała formę formalnych umów sprzedaży, inne wynikały ze zmian praw użytkowania, pośrednictwa wielkich właścicieli lub przekształcania dawnych stosunków dzierżawnych.

Ekonomiczne badanie Yossiego Katza i Shoshany Neuman, oparte na danych dotyczących 104 działek z początku XX wieku, pozwoliło przeanalizować wpływ lokalizacji, czasu sprzedaży, rodzaju własności oraz czynników geopolitycznych na ceny gruntów. Co istotne, analiza ta uwzględniała również motywacje narodowe, związane z budową materialnych podstaw przyszłej siedziby żydowskiej.

Tego typu badania nie prowadzą do wniosku, że każda transakcja była przymusowa lub odbywała się bez szkody dla wcześniejszych użytkowników. Wskazują jednak, że rynek ziemi funkcjonował w warunkach politycznie kształtowanego popytu i nie może być interpretowany jedynie jako neutralny mechanizm indywidualnych wymian gospodarczych.

W tym miejscu zasadne jest przywołanie koncepcji efektów zewnętrznych, rozwijanej w ekonomii dobrobytu m.in. przez Arthura Cecila Pigou. Transakcja między sprzedającym a kupującym może wywoływać konsekwencje dla osób trzecich, które nie uczestniczą w negocjacjach i nie mają wpływu na warunki umowy. W przypadku wielkich transakcji ziemskich efekty te obejmowały zmianę zatrudnienia, utratę tradycyjnych praw użytkowania, przesunięcia demograficzne i przeobrażenia lokalnych rynków.

Współczesna teoria praw własności, rozwijana przez Ronalda Coase'a, Harolda Demsetza i innych ekonomistów instytucjonalnych, pozwala dodatkowo rozpatrywać znaczenie kosztów transakcyjnych, asymetrii informacji i sposobów definiowania praw. Jednak efektywność ekonomiczna transferu zasobów nie przesądza o jego sprawiedliwości dystrybucyjnej, gdyż wzrost produktywności może współwystępować z koncentracją własności i społeczną marginalizacją części mieszkańców. Zastosowanie tego rozróżnienia do dziejów osadnictwa w Palestynie pozwala uniknąć utożsamiania rozwoju infrastruktury z automatyczną poprawą sytuacji wszystkich społeczności. Perspektywę tę pogłębiają badania Douglassa Northa nad instytucjami jako regułami organizującymi interakcje społeczne.

Zmiana prawa gruntowego, systemu podatkowego czy zasad rejestracji własności może prowadzić do głębokich konsekwencji dystrybucyjnych, nawet jeśli formalnie dotyczy wszystkich podmiotów w ten sam sposób. Historyczna przewaga grupy posiadającej kapitał, dostęp do informacji i zaplecze organizacyjne sprawia, że pozornie neutralne procedury skutkują asymetrycznym rozkładem korzyści.

Instytucjonalizacja kapitału i paradoks wewnętrznej solidarności

Analizując Palestynę u schyłku panowania osmańskiego oraz w okresie mandatu brytyjskiego, należy skupić się na relacjach między strukturą własności, lokalnym porządkiem prawnym, administracją imperialną a organizacyjną zdolnością uczestników rynku. Przemiany demograficzne i narodowościowe nie były bowiem jedynie wynikiem konkurencją symbolicznych narracji historycznych, lecz wiązały się z materialnymi procesami akumulacji, inwestowania i instytucjonalnego zabezpieczania własności.

Na przełomie XIX i XX wieku żydowskie inicjatywy migracyjne stopniowo przekształcały się w zorganizowany system gospodarczy, którego znaczenie wykraczało poza indywidualne potrzeby osadników. Utworzony w 1901 roku Żydowski Fundusz Narodowy (Keren Kayemeth LeIsrael) rozwijał mechanizmy pozyskiwania kapitału i nabywania gruntów na cele narodowe. Działalność ta przyczyniła się do instytucjonalizacji idei, według której ziemia nie jest tylko przedmiotem obrotu gospodarczego, lecz trwałym zasobem służącym odtwarzaniu zbiorowej tożsamości i budowaniu materialnych podstaw przyszłego samostanowienia. W perspektywie historycznej oznaczało to powstanie systemu zdolnego do łączenia składek i darowizn z diaspory, działalności osadniczej, inwestycji infrastrukturalnych oraz przedsięwzięć edukacyjnych. Fundusz wspierał rozwój nowych osiedli, rolnictwo oraz instytucje odpowiedzialne za odrodzenie języka hebrajskiego i żydowskiej kultury narodowej.

Tego rodzaju aktywność pozwala postrzegać syjonizm jako proces budowania instytucji transnarodowych jeszcze przed uzyskaniem suwerenności państwowej. W kategoriach współczesnych nauk społecznych można tu mówić o szczególnej formie akumulacji kapitału gospodarczego, organizacyjnego i symbolicznego, w której rozproszone społeczności uczestniczyły we wspólnym projekcie narodowym za pośrednictwem instytucji ponadgranicznych. Zgodnie z koncepcją Pierre'a Bourdieu, kapitał nie ogranicza się do zasobów materialnych, lecz obejmuje także relacje społeczne i kompetencje kulturowe. W tym przypadku darowizna finansowa była jednocześnie transferem środków, wyrazem solidarności oraz aktem uczestnictwa w politycznej wyobraźni narodu.

Mechanizm ten wyjaśnia, jak społeczności pozbawione własnego państwa mogą wytwarzać trwałe zdolności organizacyjne bez klasycznych instrumentów suwerenności. Procesy te prowadziły do rozwoju specyficznych form organizacji pracy i życia społecznego; w pierwszych dziesięcioleciach XX wieku powstawały inicjatywy łączące narodowe odrodzenie z koncepcjami socjalistycznymi i

spółdzielczymi. Przykładem stała się Degania, założona w latach 1909–1910 jako wczesna wspólnota kibucowa.

Model kibucu opierał się na wspólnym gospodarowaniu, współodpowiedzialności ekonomicznej, partycypacji w decyzjach i ograniczaniu różnic majątkowych. Z perspektywy historii gospodarczej był to interesujący eksperyment łączący produkcję rolną z życiem kolektywnym i ideą odrodzenia narodowego. W związku z tym nie można przedstawiać wczesnego syjonizmu jako jednolitego projektu kapitalistycznej dominacji, gdyż obejmował on również środowiska socjalistyczne i egalitarne.

Ta okoliczność ujawnia jednak napięcie między egalitaryzmem wewnątrzgrupowym a uniwersalizmem społecznym. Organizacja może rozwijać demokratyczne i redystrybucyjne instytucje solidarnościowe wewnątrz własnej wspólnoty, nie zapewniając jednocześnie identycznych możliwości osobom z zewnątrz. W analizie socjologicznej nie należy utożsamiać tych dwóch poziomów: egalitarne stosunki wewnętrzne nie przesądzają automatycznie o relacjach z otoczeniem społecznym, podobnie jak narodowy charakter instytucji nie dowodzi sam w sobie, że jej praktyki musiały prowadzić do wykluczenia osób spoza wspólnoty. Konieczne jest zatem badanie konkretnych zasad zatrudnienia, dostępu do własności i infrastruktury. Problem ten wykracza poza dzieje Palestyny, odnosząc się również do współczesnych państw dobrobytu czy korporacji, które łączą silną solidarność wewnętrzną z ograniczoną odpowiedzialnością wobec osób niebędących ich członkami.

Ekonomiczne mechanizmy wykluczenia w ramach avoda ivrit

Kluczowe znaczenie zyskuje tutaj pojęcie avoda ivrit, czyli pracy hebrajskiej, związane z programami preferowania żydowskiej siły roboczej w gospodarce osadniczej. W ramach nurtów syjonizmu robotniczego postulowano budowę społeczności zdolnej do samodzielnego wykonywania prac rolniczych i przemysłowych, co miało przełamać utrwalone w Europie stereotypy dotyczące żydowskiej struktury zawodowej. Program ten miał wyraźny wymiar emancypacyjny – dążył do poszerzenia kompetencji gospodarczych i wykreowania nowej kultury pracy.

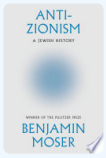
Jednocześnie preferowanie zatrudnienia jednej grupy ograniczało możliwości ekonomiczne miejscowych pracowników arabskich, prowadząc do segmentacji rynku pracy. W tym miejscu ujawnia się klasyczny problem ekonomii politycznej: polityka będąca narzędziem emancypacji jednej zbiorowości może generować koszty ponoszone przez inną, gdy obie konkurują o te same

ograniczone zasoby – ziemię i zatrudnienie. Współczesna teoria segmentacji rynku pracy pozwala dostrzec, że narodowe lub etniczne bariery w dostępie do pracy utrwalają odrębne systemy wynagrodzeń, mobilności zawodowej oraz zabezpieczenia społecznego. Michael Piore i Peter Doeringer w swoich analizach wewnętrznych rynków pracy wskazywali na znaczenie instytucjonalnych zasad rekrutacji i stabilizacji zatrudnienia. Choć ich koncepcje powstały w innym kontekście historycznym, pozwalają one zbadać, w jaki sposób przynależność organizacyjna wpływa na rozdział korzyści ekonomicznych.

W przypadku Palestyny kwestia ta dotyczy zatem nie tylko formalnego statusu własności ziemi, lecz także sposobu konstruowania narodowo zróżnicowanych możliwości zatrudnienia oraz zależności między gospodarką osadniczą a otaczającą ją gospodarką arabską. Zrozumienie tych relacji jest niezbędne, by pojąć, dlaczego konflikt narodowy mógł uzyskiwać trwałe podstawy materialne jeszcze przed powstaniem współczesnego państwa Izrael.

> W tym tragicznym splotu zdarzeń bezpieczeństwo jednej wspólnoty zostało zbudowane na fundamencie lęku i utraty drugiej. Czy możliwe jest wypracowanie podmiotowości narodowej, która nie kopiuje mechanizmów opresji, przed którymi sama ucieka? Pozostaje pytanie, czy nowoczesny naród może narodzić się bez powielenia struktur dominacji, które kiedyś go definiowały jako ofiarę.

Inspiracje

[1]

"Anti-Zionism A Jewish History" Benjamin Moser

Doubleday | ISBN: 9780385551250

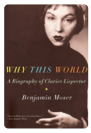
Benjamin Moser (ur. 14 września 1976) jest amerykańskim biografem, krytykiem i tłumaczem. Urodzony w Houston w Teksasie, uzyskał licencjat z historii na Uniwersytecie Browna, a następnie ukończył studia magisterskie i doktoranckie na Uniwersytecie w Utrechcie w Holandii. Moser jest najbardziej znany ze swoich przełomowych biografii wybitnych postaci literackich XX wieku. Jego uznana biografia brazylijskiej pisarki Clarice Lispector, Why This World (2009), była finalistą nagrody National Book Critics Circle Award i przyczyniła się do zaprezentowania twórczości Lispector szerokiej międzynarodowej publiczności, przynosząc mu brazylijską Nagrodę Państwową za Dyplomację Kulturalną. W 2020 roku otrzymał Nagrodę Pulitzera w kategorii biografii za książkę Sontag: Her Life and Work (2019), autorytatywne studium pisarki i intelektualistki Susan Sontag. Moser tłumaczył również dzieła z języka portugalskiego i pisał obszernie o sztuce, literaturze i kulturze europejskiej.

Benjamin Moser *(born September 14, 1976) is an American biographer, critic, and translator. Born in Houston, Texas, he earned an undergraduate degree in history from Brown University and completed his master's and doctoral degrees at Utrecht University in the Netherlands. Moser is best known for his landmark biographies of major twentieth-century literary figures. His acclaimed biography of Brazilian author Clarice Lispector, Why This World (2009), was a finalist for the National Book Critics Circle Award and helped introduce Lispector's writings to a wide international audience, earning him Brazil's State Prize for Cultural Diplomacy. In 2020, he was awarded the Pulitzer Prize for Biography for Sontag: Her Life and Work (2019), an authoritative study of writer and intellectual Susan Sontag. Moser has also translated works from Portuguese and written extensively on art, literature, and European culture.*

Literatura uzupełniająca

Książki

Książki autora i dzieła przywołane w tekście:

[1] "Why this World"

Benjamin Moser

2009 | Oxford University Press, USA | ISBN: 9780199895823

[2] "The Upside-Down World"

Benjamin Moser

2023 | Liveright Publishing | ISBN: 9781324092261

[3] "Sontag"

Benjamin Moser

2019 | HarperCollins | ISBN: 9780062896414

[4] "Por qué este mundo. Una biografía de Clarice Lispector"

Benjamin Moser

2017 | Siruela | ISBN: 9788417151560

[5] "Sontag: Vida e obra"

Benjamin Moser

2022 | OBJECTIVA | ISBN: 9789897846281

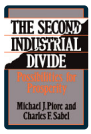

[6] "El mundo del revés"

Benjamin Moser

2025 | Anagrama | ISBN: 9788433948441

Książki autorów przywoływanych i literatura pokrewna:

[7] "The Second Industrial Divide"

Michael Piore

Basic Books | ISBN: 9780465075614

[8] "Foundations of natural right according to the principles of the Wissenschaftslehre"

Johann Gottlieb Fichte

Cambridge University Press | ISBN: 9780521575911

[9] "Against the Current: Essays in the History of Ideas"

Isaiah Berlin

Random House | ISBN: 9781446496190

[10] **"India: Economic Development and Social Opportunity"**

Amartya Sen

[11] **"Auto-Emancipation"**

Leon Pinsker

[12] **"Der Judenstaat"**

Theodor Herzl

BoD – Books on Demand | ISBN: 9783695185412

[13] **"The New Ghetto"**

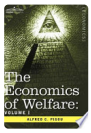
Theodor Herzl

[14] **"Lectures on Housing"**

Arthur Cecil Pigou

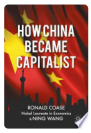
DigiCat

[15] **"The Economics of Welfare"**

Arthur Cecil Pigou

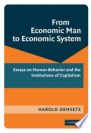
Cosimo, Inc. | ISBN: 9781596059498

[16] **"How China Became Capitalist"**

Ronald Coase

Springer | ISBN: 9781137019370

[17] **"From Economic Man to Economic System"**

Harold Demsetz

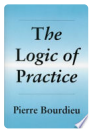
2008 | Cambridge University Press | ISBN: 9780521509978

[18] **"Institutions, Institutional Change and Economic Performance"**

Douglass North

Cambridge University Press | ISBN: 9781139642965

[19] **"The Logic of Practice"**

Pierre Bourdieu

Stanford University Press | ISBN: 9780804720113

[20] **"Outline of a Theory of Practice"**

Pierre Bourdieu

1977 | Cambridge University Press | ISBN: 9780521291644

[21] **"Das Ende der Massenproduktion"**

Michael Piore

ISBN: 9783596244102

[22] **"Zionism, the Formative Years"**

David Vital

1982 | Oxford University Press, USA

[23] **"The Jews of Europe in the Modern Era"**

Victor Karady

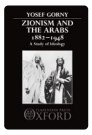
2004

[24] **"The Jewish State: The Struggle For Israel's Soul"**

Yoram Hazony

2000

[25] **"Zionism and the Arabs, 1882-1948"**

Yosef Gorni

1987 | OUP Oxford

[26] **"Zionism and the Foundations of Israeli Diplomacy"**

Sasson Sofer

1998 | Cambridge University Press | ISBN: 9780521630122

[27] **"Jewish History in Modern Times"**

Joseph Goldstein, Yosi Goldshṭain

1995 | Liverpool University Press

Artykuły naukowe

Prace autorów przywoływanych w tekście:

[1] **"The New Institutional Economics"**

Ronald Coase

2002 | The Economics of Contracts | DOI: 10.1017/cbo9780511613807.002

Źródło

[2] **"This Too a Philosophy of History for the Formation of Humanity [an early introduction]"**

Johann Gottfried von Herder, Michael Neil Forster

2002 | Cambridge University Press eBooks | DOI: 10.1017/cbo9781139164634.013

Źródło

[3] **"Older Critical Forestlet (1767/8) [excerpt on history]"**

Johann Gottfried von Herder, Michael Neil Forster

2002 | Cambridge University Press eBooks | DOI: 10.1017/cbo9781139164634.012

Źródło

[4] **"Johann Gottfried Herder: Another Philosophy of History, and Selected Political Writings"**

Stanley Hoffmann, Ioannis D. Evrigenis, Daniel Pellerin, Johann Gottfried Herder

2004 | Foreign Affairs | DOI: 10.2307/20034105

Źródło

[5] **"The science of knowledge Translated from the German by A. E. Kroeger."**

Johann Gottlieb Fichte

University of Michigan Library Repository

Źródło

[6] **"Nationalism, its meaning and history"**

Hans Kohn

1965

Źródło

[7] **"The age of nationalism : the first era of global history."**

Hans Kohn

1962

Źródło

[8] **"The Hero in History: A Study in Limitation and Possibility"**

Hans Kohn, Sidney Hook

1944 | The American Historical Review | DOI: 10.1086/ahr/49.2.268

Źródło

[9] **"Between Democracy And Fascism"**

Hans Kohn

2010 | Dictatorship in the Modern World | DOI: 10.5749/9781452937809-007

Źródło

[10] **"The Hedgehog and the Fox. An Essay on Tolstoy's View of History."**

Ernest J. Simmons, Isaiah Berlín

1955 | American Slavic and East European Review | DOI: 10.2307/2491909

Źródło

[11] **"The Crooked Timber of Humanity: Chapters in the History of Ideas - Second Edition"**

Isaiah Berlín

2013 | Princeton University Press eBooks | DOI: 10.2307/j.ctt2tt8nd

Źródło

[12] **"The Crooked Timber of Humanity: Chapters in the History of Ideas."**

Leon Pompa, Isaiah Berlín, Henry Hardy

1991 | The Philosophical Quarterly | DOI: 10.2307/2220086

Źródło

[13] **"Book Reviews : The Hedgehog and the Fox: An Essay on Tolstoy's View of History. By ISAIAH BERLIN. (New York: Simon & Schuster. 1953. Pp. 86. $2.50.)"**

Sheldon S.HG Wolin, Isaiah Berlín

1954 | The Western Political Quarterly | DOI: 10.1177/106591295400700311

Źródło

[14] **"Auto-emancipation and self-help"**

Leon Pinsker

2013 | De Gruyter eBooks | DOI: 10.1515/9783110314724.34

Źródło

[15] **"Auto-emancipation."**

Leon Pinsker

University of Michigan Library Repository

Źródło

[16] **"Jewish-American Literature's Lost-and-Found Department: How Philip Roth and Cynthia Ozick Reimagine Their Significant Dead"**

Sanford Pinsker

1989 | MFS Modern Fiction Studies | DOI: 10.1353/mfs.0.0234

Źródło

[17] **"Idealist Internationalism and the Security Dilemma"**

John H. Herz

1950 | World Politics | DOI: 10.2307/2009187

Źródło

[18] **"Book Reviews : Political Realism and Political Idealism. By JOHN H. HERZ. (Chicago: University of Chicago Press. 1951. Pp. xii, 275. $3.75.)"**

Arnaud B. Leavelle, John H. Herz

1951 | The Western Political Quarterly | DOI: 10.1177/106591295100400415

Źródło

[19] **"Political Realism and Political Idealism: A Study in Theories and Realities."**

Ossip K. Flechtheim, John H. Herz

1951 | American Sociological Review | DOI: 10.2307/2087376

Źródło

[20] **"Political Realism and Political Idealism"**

John H. Herz

1951 | American Sociological Review

Źródło

[21] **"Cooperation under the Security Dilemma"**

Robert L. Jervis

1978 | World Politics | DOI: 10.2307/2009958

Źródło

[22] **"THE LOGIC OF IMAGES IN INTERNATIONAL RELATIONS. By Robert Jervis. Princeton: Princeton University Press, 1970. 281 pp. $8.50"**

Robert Cooley Angell, Robert L. Jervis

1972 | Social Forces | DOI: 10.1093/sf/51.1.115

Źródło

[23] "System Effects: Complexity in Political and Social Life"

Diane Vaughan, Robert L. Jervis

2000 | Contemporary Sociology A Journal of Reviews | DOI: 10.2307/2654457

Źródło

[24] "The Institutional Structure of Production"

Ronald H. Coase

2025 | Handbook of New Institutional Economics | DOI: 10.1007/978-3-031-50810-3_3

Źródło

[25] "Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change by Judith Goldstein, Robert Keohane"

Robert L. Jervis

1994 | Political Science Quarterly | DOI: 10.2307/2152540

Źródło

[26] "The “Graces” in Semitic Folklore. A Wedding-song from Ras Shamra"

Theodor Herzl Gaster

1938 | Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain & Ireland | DOI: 10.1017/s0035869x00092479

Źródło

[27] "Myth, Legend, and Custom in the Old Testament: A Comparative Study with Chapters from Sir James G. Frazer's 'Folklore in the Old Testament'."

E. O. James, Theodor Herzl Gaster

1970 | Man | DOI: 10.2307/2799018

Źródło

[28] "The Diaries of Theodor Herzl"

Oscar Kraines, Marvin Lowenthal, Theodor Herzl

1957 | The Western Political Quarterly | DOI: 10.2307/444175

Źródło

[29] "Theodor Herzl, oder, Der Moses des fin de siècle"

K. Dethloff, Theodor Herzl

1986

Źródło

[30] **"PATRICK WOLFE ON SETTLER COLONIALISM"**

J. Kēhaulani Kauanui, Patrick Wolfe

Speaking of Indigenous Politics | DOI: 10.5749/j.ctv8j71d.31

Źródło

[31] **"Settler Colonialism"**

Lorenzo Veracini

2010 | Palgrave Macmillan UK eBooks | DOI: 10.1057/9780230299191

Źródło

[32] **"Settler Colonialism: A Theoretical Overview"**

Lorenzo Veracini

2010 | Swinburne figshare (Swinburne University of Technology)

Źródło

[33] **"Introducing: settler colonial studies"**

Lorenzo Veracini

2011 | Settler Colonial Studies | DOI: 10.1080/2201473x.2011.10648799

Źródło

[34] **"The Settler Colonial Present"**

Lorenzo Veracini

2015 | Palgrave Macmillan UK eBooks | DOI: 10.1057/9781137372475

Źródło

[35] **"Land, labor, and the origins of the Israeli-Palestinian conflict, 1882-1914"**

Gershon Shafir

1990 | Choice Reviews Online | DOI: 10.5860/choice.27-4058

Źródło

[36] **"The Globalization of Rights: From Citizenship to Human Rights"**

Gershon Shafir, Alison Brysk

2006 | Citizenship Studies | DOI: 10.1080/13621020600772073

Źródło

[37] **"National insecurity and human rights : democracies debate counterterrorism"**

Alison Brysk, Gershon Shafir

2007 | Project Muse (Johns Hopkins University)

Źródło

[38] **"Estimating Labor Market Discrimination with Selectivity Corrected Wage Equations: Methodological Considerations and an Illustration from Israel"**

Shoshana Neuman, Ronald L. Oaxaca

1998 | SSRN Electronic Journal

Źródło

[39] **"Analyzing Religiosity within an Economic Framework: The Case of Spanish Catholics"**

Pablo Brañas-Garza, Shoshana Neuman

2004 | Review of Economics of the Household | DOI: 10.1023/b:reho.0000018020.84844.7c

Źródło

[40] **"Religious observance within a human capital framework: theory and application"**

Shoshana Neuman

1986 | Applied Economics | DOI: 10.1080/00036848600000072

Źródło

[41] **"Religious Pro-Sociality? Experimental Evidence from a Sample of 766 Spaniards"**

Pablo Brañas-Garza, Antonio M. Espín, Shoshana Neuman

2014 | PLoS ONE | DOI: 10.1371/journal.pone.0104685

Źródło

[42] **"The Economics of Welfare"**

Arthur Cecil Pigou, Nahid Aslanbeigui

1933 | Routledge eBooks | DOI: 10.4324/9781351304368

Źródło

[43] **"Empty Economic Boxes: A Reply"**

Arthur Cecil Pigou

1922 | The Economic Journal | DOI: 10.2307/2223427

Źródło

[44] **"An Analysis of Supply"**

Arthur Cecil Pigou

1928 | The Economic Journal | DOI: 10.2307/2223864

Źródło

[45] "Economic Progress in a Stable Environment"

Arthur Cecil Pigou

1947 | Economica | DOI: 10.2307/2549787

Źródło

[46] "Production, Information Costs and Economic Organization"

Armen A. Alchian, Harold Demsetz

1996 | Oxford University Press eBooks | DOI: 10.1093/oso/9780198774358.003.0005

Źródło

[47] "Institutions, Institutional Change and Economic Performance"

Douglass C. North

1990 | Cambridge University Press eBooks | DOI: 10.1017/cbo9780511808678

Źródło

[48] "Institutions"

Douglass C. North

1991 | The Journal of Economic Perspectives | DOI: 10.1257/jep.5.1.97

Źródło

[49] "Constitutions and Commitment: The Evolution of Institutions Governing Public Choice in Seventeenth-Century England"

Douglass C. North, Barry R.VE Weingast

1989 | The Journal of Economic History | DOI: 10.1017/s0022050700009451

Źródło

[50] "Structure and Change in Economic History"

Peter George, Douglass C. North

1983 | Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d économique | DOI: 10.2307/135165

Źródło

[51] "SOCIAL CAPITAL AND COMMUNITY WELL-BEING: A STUDY OF TRUST, NETWORKS, AND COOPERATION"

Robert J. Sampson, Alejandro Portes, Pierre Bourdieu

2026 | Journal of Humanities and Social Thought | DOI: 10.21474/jnhst01/159

Źródło

[52] "Le capital social"

Pierre Bourdieu

2006 | Le capital social | DOI: 10.3917/dec.bevor.2006.01.0029

Źródło

[53] "Book Review: Labor Economics: Internal Labor Markets and Manpower Analysis"

Judith Stoikov, Peter B. Doeringer, Michael J. Piore

1972 | Industrial and Labor Relations Review | DOI: 10.1177/001979397202500215

Źródło

[54] "Internal Labor Markets and Manpower Analysis: With a New Introduction"

Peter B. Doeringer, Michael J. Piore

2020 | Routledge eBooks | DOI: 10.1201/9781003069720

Źródło

[55] "Internal Labor Markets and Manpower Analysis"

George T. Milkovich, Peter B. Doeringer, Michael J. Piore

1972 | The Journal of Human Resources | DOI: 10.2307/145094

Źródło

[56] "Racial Discrimination in Internal Labor Markets"

Peter B. Doeringer, Michael J. Piore

2020 | Internal Labor Markets and Manpower Analysis | DOI: 10.4324/9781003069720-9

Źródło

[57] "Invisible Factors in Local Economic Development."

Charlotte M. Lythe, Peter B. Doeringer, David G. Terkla, Gregory C. Topakian

1989 | The Economic Journal | DOI: 10.2307/2234224

Źródło

Artykuły naukowe autora:

[58] "Left in Dark Times: A Stand Against the New Barbarism"

Bernard Henri Lévy, Benjamin Moser

2008

Źródło

[59] "The R oman Ethnozoological Tradition: Identifying Exotic Animals in Pliny's Natural History"

Benjamin Moser

2013 | Scholarship@Western (Western University)

Źródło

[60] "The Roman Ethnozoological Tradition: Identifying Exotic Animals in Pliny's Natural History"

Benjamin Moser

2013 | Scholarship@Western (Western University)

Źródło

[61] "Éloge de la nature morte"

Benjamin Moser

2009 | Books | DOI: 10.3917/books.008.0042

Źródło

Treść tworzy Fundacja Dobre Państwo.
Redaguje i publikuje APA ONE, autorski system redakcyjny Fundacji oparty na AI.
APA ONE Publishing System
Fundacja Dobre Państwo © 2026
Article ID: 4527d88e-e411-41fc-931c-513662d7c666